

Abdias Velingius, 1721-1803

'Een clandestijne huwelijx verlooving'

Abdias Velingius was van 1757-1759 hoogleraar, zonder salaris, in het Grieks en de gewijde welsprekendheid aan de Illustre School in Den Bosch. De afscheidsrede die hij op 4 december 1759 uitsprak, is uit het Latijn in het Nederlands vertaald en vormt een bron voor de geschiedenis van de Illustre School. De *Redevoering over de Illustre Schoole van 's-Hertogenbosch, waarin derzelver oorsprong, voortzetting, lotgevallen en hoogleraren, uit echte stukken naargespeurd en ontdekt worden, op den ivden December MDCCLIX in 't Latijn uitgesproken* ('s-Hertogenbosch, 1760) is 100 blz. lang, in octavo, met een uitgebreid notenapparaat en gebaseerd op onderzoek in de archieven van de stad. Na zijn afscheid van Den Bosch werkte hij in Heusden en Bergen op Zoom als predikant, maar kwam in 1773 terug in de stad, omdat hij zijn werk ten gevolge van een lichaamsgebrek niet meer aan kon. Tijdens het beleg door de Fransen in 1794 was hij garnizoenspredikant in Den Bosch. Hij heeft toen een dagboek geschreven over de belegering van de stad door de Fransen en dat ook gepubliceerd: *Onzijdig verhaal wegens de belegering van 's-Hertogenbosch door de Franschen. Van den twee-en-twintigsten september 1794 tot de overgaaf der stad, op den twaalfden oktober deszelven jaars. Volgens het dagregister, door eenen inwooner dier stad, gedurende het beleg, gehouden* (Amsterdam 1794). Na het beleg vertrok hij definitief uit Den Bosch.

Dankzij de twee bovengenoemde geschriften verdient hij een plekje in de Eregalerij der Bossche Geschiedenis. Maar er valt meer te vertellen over deze man. Hiervoor moeten we terug naar 1747. Op 17 september van dat jaar werd Velingius predikant van de

gereformeerde kerk in Den Bosch. Daarvoor stond hij drie jaar in Benthuizen op de kansel. Ook in Den Bosch zou hij zo'n drie jaar blijven, tot augustus 1750. In mei 1749 werd hij bovendien benoemd tot hoogleraar aan de Illustre School in de joodse oudheid en de kerkgeschiedenis. Op de hoogerwaarde dominee leek niets aan te merken, tot collega-predikant Cornelius de Witt in de 'ordinaire Kerke-Raat' van 4 december 1747 een brief inbracht van de kerkenraad te Rotterdam.

Velingius bleek op 12 november 1747 illegaal te zijn getrouwd met Elisabeth Christina Visch in de vrije Rijksheerlijkheid Hörstgen (in Nordrhein Westfalen), zonder toestemming van de moeder van de bruid en zonder de voorgeschreven huwelijksafkondigin-

gen 'tot ongelooflijke droefheit van mevrou haar Ed. mama en van die gehele aanzienlijke familie'. Het huwelijk was dus onwettig en Elisabeth mocht om die reden niet meer deelnemen aan het avondmaal in de kerk van Rotterdam. Een poging van Velingius om het huwelijk te legaliseren mislukte. Mama bleef weigeren haar toestemming te verlenen. Na veel geharrewar besloot de kerkenraad zich afzijdig te houden tot de burgerlijke rechter een uitspraak zou hebben ge-daan over de legale status van Velingius' huwelijk.

In dit gedeelte van de Postelstraat spookt(e) het. De literatuur geeft geen uitsluitsel: spookt het nu het hardst op nummer 60, 62 of 64 ? (Foto: J. v.d. Eerden, 1964)

Tijdens de huwelijksperikelen in het Bossche raakte Velingius verder in opspraak door een spookgeschiedenis. Op 1 juli 1748 vroeg de kerkenraad opheldering aan hem over 'de zaak van het zoo genaamde spook, dat zoo veel gerugts binnen, en buiten de stat veroorzaakt hadde'. Velingius erkende inderdaad 'dingen gehoort, en gezien te hebben, welke buiten gewoon waren'. Iemand vroeg hem wat hij dacht van het voorval dat een boek heen en weer werd gerukt, terwijl hij het slot in zijn handen had; Velingius antwoordde 'zulks niet te weeten'. Hij wilde niet ingaan op de mondelinge vragen maar stemde toe eventuele vragen schriftelijk te beantwoorden. Op de kerkenraad van 12 juli 1748 kwam zijn antwoord. Hij verklaarde niet te weten of de verschijnselen bovennatuurlijk waren of niet en verklaarde zich 'in alle stukken des Belijdenisse geheel en al eens [...] met het gevoelen der Gereformeerde Kerke'. Er kwamen niet alleen officiële reacties op het onwettige huwelijk en het spookhuis van Velingius (in de Postelstraat). Collega De Witt schreef twee pamfletten tegen Velingius. Een daarvan was een reactie op een pamflet waarvan hij Velingius verdacht het tegen hem te hebben geschreven. Ook de Vughtse predikant Keuchenius schreef een pamflet 'in het welke' volgens de kerkenraadnotities van 4 augustus 1749 'scherpe en injurieuse uitdrukkingen teegen deese weleerwaarde vergaaderinge te vinden waaren'. Keuchenius wilde op deze wijze bewerkstelligen dat de raad maatregelen zou nemen tegen Velingius. Dit deed de kerkenraad niet en weigerde verder aandacht aan Keuchenius' pamflet te besteden.

Uiteindelijk werd het huwelijk op 21 juli 1751 officieel onwettig verklaard door de schepenen van Den Bosch. Velingius was toen al bijna een jaar weg uit de stad. Op 2 augustus 1750 kreeg hij eervol ontslag als predikant en vertrok hij naar Kleef, waar hij der-

de en later tweede predikant werd. Op 13 mei 1753 liet hij aldaar zijn huwelijk definitief wettelijk bekrachtigen. In mei 1757 werd hij zoals we hebben gezien hoogleraar aan de Illustre School, maar zijn komst werd niet door iedereen toegejuicht. Toch werd zijn vrouw op 26 oktober 1757 weer als lidmaat toegelaten. Lang bleef Velingius overigens niet in Den Bosch: tot december 1759. Na de dood van Elisabeth Visch op 24 oktober 1777, is hij nog twee maal hertrouwd. Alle drie huwelijken zijn kinderloos gebleven. Abdias Velingius overleed in Huize Ter Aa in Berlicum.

Literatuur

- F.L.R. Sassen, *Levensberichten van de hoogleraren der Illustre School te 's-Hertogenbosch, 1636-1810*, in: *Varia Historica Brabantica* III (1969) 187-334 (Velingius: blz. 275-284).
- A.J. van der Aa, *Biografisch woordenboek der Nederlanden*, 21 dln., (Haarlem 1852-1878), dl. XIX, 78-79.
- M. de Haas, *Bossche scholen van 1629 tot 1795* (z.p., 1926).
- C.R. Hermans, *Geschiedenis der Illustre en Latijnsche scholen te 's-Hertogenbosch; van haar ontstaan in den jare 1630, tot hare opheffing in den jare 1848* (Amsterdam 1852).

Bij het samenstellen van deze biografie kon nog geen gebruik gemaakt worden van het recent verschenen boek van W. van der Heijden, *De twee kastelen Ter Aa te Berlicum* (Berlicum-Middelrode 2000; Velingius p. 124-134).